

LUND UNIVERSITY

Rektorn och arkeologen som utforskade Jonstorps stenålder : Oskar Lidéns forskning är fortfarande betydelsefull

Jennbert, Kristina

Published in:
Kullabygd : Kullens hembygdsförenings årsskrift

2016

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jennbert, K. (2016). Rektorn och arkeologen som utforskade Jonstorps stenålder : Oskar Lidéns forskning är fortfarande betydelsefull. *Kullabygd : Kullens hembygdsförenings årsskrift*, 89, 134-142.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

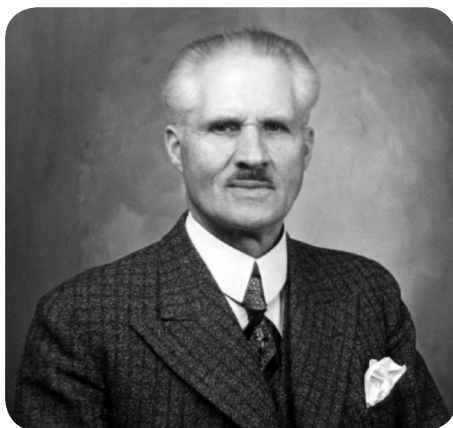
Kristina Jennbert

Rektorn och arkeologen som utforskade Jonstorps stenålder

Oskar Lidéns forskning är fortfarande betydelsefull

Stenåldern i Jonstorp är välbekant

I Jonstorps socken finns flera av de mest välkända stenåldersplatserna inom Skandinavien. De är uppmärksammade både nationellt och internationellt. Det är tack vare rektorn och arkeologen Oskar Lidén (1870–1957), som vi känner till dem. Han gjorde systematiska inventeringar och samlade in ett mycket stort stenåldersmaterial mellan åren 1910 och 1937. Han skrev många artiklar och böcker om fyndplatserna i Jonstorps socken. Han är en välkänd stenåldersforskare och hans forskning är alltså mycket betydelsefull. Oskar Lidén är välkänd och Jonstorps stenåldersplatser är välbekanta bland arkeologer.

Oskar Lidén 1945. (Foto: Bilder i Syd AB, Malmö)

Rektorn och läraren Oskar Lidén kom år 1909 till den då nästan nybyggda Högre folkskolan i Jonstorp. I trädgården till skolhuset, tillika kommunhus, fann han sina första flintföremål och insåg hur mycket stenåldersföremål, som låg outforskade i markerna runtom i Kullabygden. Han hade sedan barndomen varit intresserad av arkeologi och han insåg snabbt möjligheterna att fortsätta med sitt intresse i Kullabygden. Han inledde ett drygt 30-årigt arbete med inventering, insamling och dokumentation av stenåldersfynd i åkrarna och längs stränderna framförallt i Jonstorps socken.

Med hjälp av sin familj, sina fem söner och sin hustru, samt sina kon-

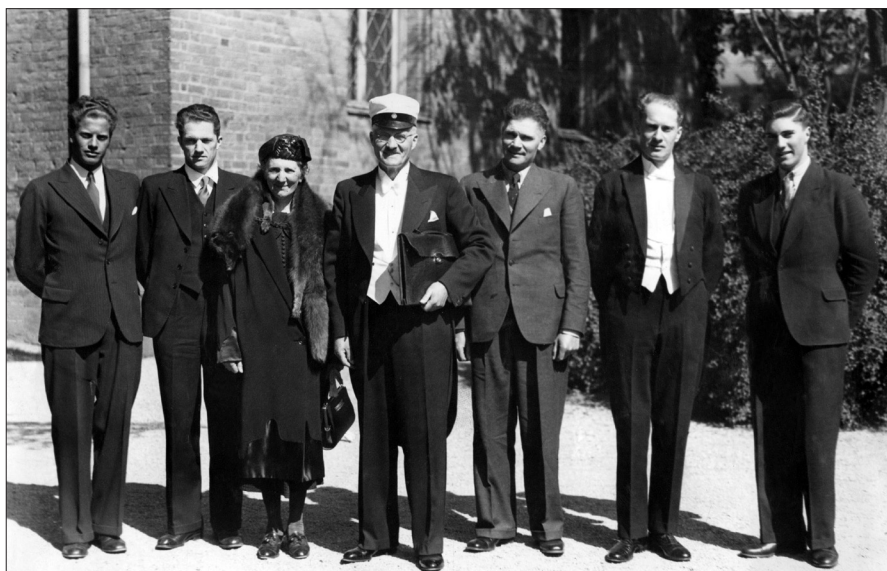

Ur Kullabygd, 1930.

takter i bygden lokaliserade han många stenåldersplatser. Pojkarna hjälpte till att inventera, mäta in fynden och att väga av vilken nivå över havet som de olika platserna var belägna. Hustrun skrev rent alla anteckningar på maskin. Familjen stannade i Jonstorp fram till 1919, och bodde därefter en kort tid i Stockholm innan man bosatte sig i Ljungbytrakten och på gården Sjögård vid södra Bolmen. Under många år tjänstgjorde Oskar Lidén som folkskoleinspektör i södra Småland. Lund blev bostadsorten efter pensioneringen 1935. Under alla åren i Småland återvände familjen varje sommar till Jonstorp för att fortsätta inventeringen och dokumentationen av stenåldersboplatserna.

Arkeologin fascinerade Oskar Lidén, men han hade också intresse för botanik, hembygdsforskning, religion, etnografi och naturligtvis pedagogik, uppfostran och andra skolfrågor. Han var en person som gillade att reda ut olika sorters frågor och att berätta för andra om sina framsteg. Flera av hans skrifter handlar om hans engagemang i lokalthistoriska frågor, inte minst hans självbiografiska *Svältorna och Livet i Svältbygden förr och nu*. Han berättar om sin uppväxt, sin familj och om människor i sin hemtrakt och på gården Korpås i Västergötland (Lidén 1949).

Det var flera arkeologiska problem som kom att uppta hans arkeologiska forskning. De främsta frågorna berörde just stenåldersboplatserna i Jonstorp

Familjen efter doktorsdisputationen den 13 maj 1938 i Lund. (Foto: Bilder i Syd AB, Malmö)

socken och att få ordning på dateringar och stenålderskronologin. Men, han ägnade sig också åt studier av skålgropar och hållristningar från stenålder och bronsålder, som han fann såväl i Kullabygden som i Småland (Lidén 1938b). Ett annat arkeologiskt problem var den äldre stenålderns flinteggade harpunspetsar. Han ställdes inför denna föremålsgrupp när han studerade en sådan harpun inskjuten i en hund, som dödades av den och gick ner sig i nuvarande Allerums mosse (Lidén 1942).

Arbetet med fynden i Jonstorp socken ledde honom till studier i arkeologi i Lund och till många resor för att studera motsvarande arkeologiska material i Sverige, Danmark och Tyskland. Han följde Otto Rydbeckes arkeologiska seminarier i Lund på 1910-talet och tog en filosofie kandidatexamen år 1917.

Det material han samlade i Jonstorp bildade också grunden för hans fortsatta akademiska studier. På grund av en aktiv yrkesperiod som folkskoleinspektör dröjde det många år innan han kunde fortsätta med studierna. Efter pensionen ägnade han sig åt vetenskapliga studier. Han avlade en filosofie licentiatexamen år 1937.

Doktorsdisputationen ägde rum i Lund den 13 maj 1938. Händelsen uppmärksammades mycket i dagstidningar på grund av att han då var 67 år gammal. I Lund var John-Elof Forssander och Bror-Magnus Vifot opponenter. Sten Lidén, en av hans söner agerade tredje opponent under disputationen,

det vill säga han skulle skoja till allvaret. Avhandlingen handlar om fynden av skivvyxkulturen i Jonstorps socken (Lidén 1938). Ett par år sedan kompletterar han med ytterligare en bok om den yngre gropkeramikskulturen, också baserad på fynd funna i Jonstorps socken (Lidén 1940).

Arkeologin följer med Oskar Lidén hela livet. När familjen bor på Sjögård vid Bolmen fann han även där stenåldersboplatser från den gropkeramiska perioden. Även här resulterar arbetet i publikationer, gärna med jämförelser med stenåldersfynden i Jonstorp (Lidén 1924).

Stenåldern i Jonstorp

Under en lång period under stenåldern var Jonstorp ett smalt och avlångt näs, den östligaste udden av en forntida ö. Udden omgavs på ena sidan av havet, på den andra sidan av en liten lagun.

Runt udden lokaliserade Oskar Lidén en mängd stenåldersfynd, som omfattar drygt 4 000 år (5 000–2 000 f. Kr.). Det finns framförallt föremål från ertebølleperioden (cirka 4 000–5 000 f. Kr.) och den så kallade gropkeramiska perioden (3000–2600 f. Kr.). Även yngre stenåldersfynd fram till den sen-neolitiska perioden (c. 2000 f. Kr.) finns i området. Det finns oerhört stora mängder av ertebøllekulturens skivvyxor, kärnyxor och grönstensvyxor men också flintfragment och flintkärnor från tillverkningen av flintredskap. På de gropkeramiska platserna fann Oskar Lidén slipade tjocknackiga flintvyxor, spånpilspetsar, cylindriska spånblock från tillslagningen av flintspån och keramik. Den gropkeramiska keramiken har spetsrunda bottenar och är dekorerad med gropar, zigzagmönster och geometriska mönster i många olika variationer.

Fyndplatserna ligger längs de gamla strandlinjerna, idag cirka 6 meter över havet. Lägena kan ha varit utsatta under höst och vintertid. Utåt Skälderviken har sjön och vinden legat på. Lagunen på uddens södra sida gav lugnare vatten, och det var på denna sida av näset man hittade flera fyndplatser inåt mot Ornakärr.

Resultaten väcker intresse

Lidéns forskning var i hög grad koncentrerad till föremålsstudier och det man idag skulle kalla landskapsarkeologi. Han var intresserad av boplatsernas läge i landskapet och hur de var placerade längs dåtidens strandlinjer.

När Oskar Lidén år 1919 presenterade sina resultat på den Nordiska Arkeologkongressen i Köpenhamn häpnade publiken. Aldrig tidigare hade man

Exempel på gropkeramik. (Foto: Anders Wihlborg 1970)

hört om dessa fynd i Kullabygden Han lade då för första gången fram den så kallade parallellteorin. Kunde det vara så att en äldre fångstkultur (ertebøllekulturen) och en yngre fångstkultur (gropkeramisk kultur) vara parallella med en åkerbrukande trattbägarkultur? Åsikterna gick isär och Oskar Lidén gick emot sina tidigare lärare Otto Rydbeck och John-Elof Forssander. Hans teori skapade en livlig debatt om sambandet mellan de olika kulturerna, skriver han flera decennier senare (Lidén 1948).

Redan 1930 publicerade han en artikel i Kullens hembygdsförenings årskrift, där han detaljerat beskriver sitt arbete och de olika strandboplatserna i socknen (Lidén 1930).

Resultaten växte fram under flera årtionden. Hans disputation 1938 efter pensioneringen är ett resultat av ett mångårigt forskningsarbete.

Oskar Lidéns karteringar och insamlingar var mycket noggrant utförda. Hans integritet gentemot vetenskapssamhället är beundransvärd. Han vilade i sina tolkningar på sina egna slutsatser, som visar på hans intellektuella skärpa.

Oskar Lidén var en påläst, kunnig och väl insatt i forskningsfrågorna. Hans resultat väckte stort uppseende bland kollegerna. Han arkeologiska verksamhet har fått stor betydelse för den arkeologiska forskningen. Trots sina då djärva tolkningar och teorier om stenålderskronologin var han en

mycket respekterad arkeolog. Professor Holger Arbman skriver att han tillsammans med Otto Rydbeck och John-Elof Forssander var en av de stora skånska 1900-talsarkeologerna (Arbman 1949).

Donationer

Värdet i Oskar Lidéns arkeologiska samling är att fynden kommer från ett och samma område. Fynden är noggrant inmätta på alla de olika platser han studerade. Detta insåg säkert Oskar Lidén själv och han såg till att fynden omhändertogs när han hade avslutat sitt arbete och publicerat sina resultat. Det viktiga är att fynden hålls samman så att de inte splittras till olika privata samlare och så småningom glöms bort i brist på en icke professionell förvaring och kunskap.

Lidén donerade 1939–1941 sin unika samling av stenåldersföremål. En del fynd donerades till Lunds Universitets Historiska museum. På museet i Lund inrättades två museisalar för hans samling, den ena innehöll fynden från ertebølleplatserna, den andra för de gropkeramiska fynden. I samband med en ombyggnation på 1970-talet och en annan år 2010 har numera fynden ett mer begränsat utrymme i museet, desto större i det arkeologiska magasinet.

Oskar Lidén såg också till att delar av hans samling finns kvar i Jonstorp. I två montrar i det forna kommunalhuset i Jonstorp, sedermera i Jonstorks

Jonstorksmaterial inför framtida forskningsfrågor. Historiska museets magasin, Lund. (Foto: Kristina Jennbert 2015)

Jonas Högströms minnesmärke över Oskar Lidén på Oskar Lidéns plats i Jonstorp.
(Foto: Kristina Jennbert 2015)

bibliotek ordnade man en utställning. En mindre andel av denna samling av stenåldersföremål finns idag utställt i Jonstorps bibliotek invid Oskar Lidéns plats och minnesmärket över honom.

Oskar Lidén i dagens Jonstorp

Oskar Lidéns plats invigdes 2013 i Jonstorp för att hedra Oskar Lidén och hans forskargärning. Platsen ligger i direkt anslutning till den om- och tillbyggda Jonstorpsskolan där också Jonstorps nya bibliotek har flyttat in från att tidigare funnits i bankhuset, dvs. den förutvarande Högre folkskolan där Lidén bodde och arbetade. Initiativet till namngivningen av platsen kom från Jonstorps kultursällsksaps ordförande Gunvor Jörgensen och Jonstorpsskolans rektor Niklas Bergman. I biblioteket skall också en stenålderutställning få plats, med fynd från Oskar Lidéns donation.

Jonstorps Kultursällskap har även låtit göra ett minnesmärke över Oskar Lidén, med bidrag från Assarina och Lars Jönssons donationsfond. Konstnären Jonas Högströms skulptur invigdes den 21 november 2015.

Jonas Högström har gjutit bronsföremålen och placerat dem på stora

stenblock. Den översta bronsskulpturen illustrerar en ihoplimmad keramik-kruka från den gropkeramiska perioden i Jonstorp. Konstnärligt har han också gestaltat arkeologens arbete med en grävsked (skärslev), en hand och en liten keramikskärva.

Arbetsprocessen innebar att en kruka modellerades i lera enligt keramiska traditioner från gropkeramisk tid (cirka 2 700 år f. Kr.). Efter att ha ”tappat” krukans limmade Jonas Högström sedan samman bitarna, precis som man gör för att limma samman trasiga arkeologiska föremål. I bronsgjuteriet i Utvålinge gjöts lermodellerna och efterbearbetades. Formgivningen ger en direkt association till Oskar Lidéns arbete, och på ett bättre sätt kan inte hans forskning illustreras.

Namngivningen av gator lokaliserar några av de områden där Lidéns platser är belägna. Vid byns östra del finns Lidenvägen, Fornminnesvägen, och Skivryxvägen och i närheten av Gerdas äng ligger Fångstvägen.

Fortsatt forskning om stenåldern i Jonstorp

Stenåldersplatserna finns kvar i Jonstorp. Endast några få av stenålderslokalerna undersöktes av arkeologer på 1960- och 70-talen. Man påträffade stora mängder flintyxor, flintredskap och keramik, men inga rester av hus. Bevaringsförhållandena för organiskt material var dåliga, men nötkreatur, svin, får/get/rådjur, vildkatt, fisk samt säl (vikare, gräsäl och grönländssäl) har dokumenterats.

Idag är stenålderslandskapet knappt skönjbart. Lagunen dränerades på 1800-talet och är numera torrlagd. En bit från byn finns en liten rest kvar av en slingrande Görslövså. Stenålderns platser är säkerligen välkända för invånarna i Jonstorp men för en förbipasserande besökare är de dolda, inte alls synliga i det moderna landskapet. Inom det arkeologiska forskarsamhället är emellertid framförallt de gropkeramiska fynden i Jonstorp mycket välkända. Oskar Lidéns uppmärksammande inventeringar och publiceringar av dem på 1930- och 40-talen är fortsatt intressanta.

Dessa strandvallsbosättningar, som låg cirka 6 meter över nuvarande havsnivå under Litorinatiden, utgjordes av halvmeter tjocka kulturlager med ett mycket omfattande fyndmaterial. Vid det här laget har inte minst osteologiska analyser och makrofossilanalyser visat att folk på de strandbundna platserna vände sig mot hav som land. Idag finns det ett bestående underlagsmaterial för studier av stenåldern i Jonstorp. Tack vare Oskar Lidéns efterforskningar har Jonstorp fått en framträdande plats i efterföljande generationers stenåldersforskning.

Referenser

- Arbman, Holger (1949). Det sjunde nordiska arkeologimötet den 22–25 augusti 1948. *Fornvännen* 44: 61–68.
- Lidén, Oskar (1924). Boplatser vid Gettersö jämte andra sydvästsmäländska stenåldersboplatser i belysning av de stora boplatssfunden i nordvästra Skåne. *Meddelande från Norra Smålands fornminnesförening* VII: 110–124.
- Lidén, Oskar (1930). Strandboplatserna från stenåldern i Jonstorp. *Kullens hembygdsförenings årsskrift* 3–24.
- Lidén, Oskar (1938a). *Sydsvensk stenålder belyst av fynden på boplatserna i Jonstorp*. I, Skivvyxkulturen. Diss. Lund: Lunds universitet, Gleerupska universitetsbokhandeln.
- Lidén, Oskar (1938b). *Hällgröpningsstudier i anslutning till nya sydsvenska fynd*. Lund: Gleerupska universitetsbokhandeln.
- Lidén, Oskar (1940). *Sydsvensk stenålder belyst av fynden på boplatserna i Jonstorp*. II, Gropkeramikskulturen. Lund: Gleerupska universitetsbokhandeln.
- Lidén, Oskar (1942). *De flinteggade benspetsarnas nordiska kulturfås*. Studier i anslutning till nya sydsvenska fynd. Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska vetenskaps-samfundet i Lund XXXIII. Lund: C. W. K. Gleerup.
- Lidén, Oskar (1948). *Aktuella sydsvenska stenåldersproblem: Jonstorp, Sjöholmen och Barumsgraven*. Lund: Gleerupska universitetsbokhandeln.
- Lidén, Oskar (1949). *Svältorna och Livet i Svältbygden förr och nu*. Lund: Gleerupska universitetsbokhandeln.

Kristina Jennbert är professor i arkeologi i Lund och har bl.a. gett ut boken Kullabergs grottor.

**Besök vår mysiga loppisbutik
nära kyrkan i Höganäs**

Kläder, böcker, serietidningar, textil,
lampor, mattor, väskor, kuriosa, möbler
samt annat smått och gott!

Välkommen till Loppan!

Höganäs församlings Hjälpverksamhet

Götagatan 5 Höganäs Tel. 042 – 34 17 16

www.svenskakyrkan.se/hoganas/loppan